

УДК 334.012 .64 (477)

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЧИ ПРОТИСТОЯННЯ

О. Червона

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79000, м.Львів, вул. Університетська, 1*

Дана стаття присвячена аналізу середовища функціонування малого підприємництва в Україні. Визначено основні негативні фактори впливу на малий бізнес. Запропоновано ряд заходів по створенню основних передумов для успішного розвитку підприємництва в Україні.

Ключові слова: мале підприємництво, сприяння розвитку малого бізнесу, підприємницьке середовище.

Мале підприємництво переживає в Україні не найкращі часи. Його стан помітно погіршився після поспішного схвалення і вступу в силу Податкового кодексу. Проблем додає і банківська система, яка дуже неохоче забезпечує малий бізнес кредитними ресурсами. Через неможливість вести прибутковий бізнес в даних економічних умовах підприємці йдуть у тінь. За різними оцінками, рівень тінізації української економіки становить до 60%. І половина цієї цифри припадає на мале підприємництво.

Не зважаючи на декларування урядом успішності проведення колосальних реформ в діловому житті країни, підприємці не відчують ефекту. Втопившись від проблем, малий бізнес згортає свою діяльність. Реформи не усунули головні перешкоди для процвітання ділової сфери - тотальну корупцію і чиновницьке свавілля. Українські підприємці борються як можуть, а хто не може, покидає або бізнес, або країну. Незмінність ситуації може спричинити значне скорочення частки малого підприємництва в економіці України, що призведе до зниження конкуренції, підвищення безробіття та зменшення надходжень у бюджет.

Сьогодні проблемами малого підприємництва займаються видатні вчені, політики та громадські діячі. Значний внесок у дослідження проблематики регулювання та сприяння розвитку малого бізнесу здійснили такі науковці, як: З. Варналій, Л. Воротіна, В. Воротін, Я. Жаліло, М. Козоріз, І. Комарницький, І. Копченко, В. Кредісов, О. Кужель, І. Кузнецова, О. Кузьмін, В. Лановий, К. Ляпіна, С. Реверчук, Н. Редина, та інші. Водночас не вирішено багато питань, які стосуються аспектів державного регулювання малого підприємництва і потребують подальших досліджень. Базова проблема – це глибока корумпованість влади, як наслідок – непрозорість всіх процедур і дуже високі витрати бізнесу, а також наявність досить значних бар'єрів, які офіційно присутні в законодавстві. Сьогодні надзвичайно актуальною залишається проблема формування сприятливого регуляторного середовища розвитку малого підприємництва.

Метою статті є визначення на основі теоретико-методологічних досліджень та аналізу сучасного стану підприємницького середовища необхідних передумов, факторів та дій щодо створення позитивних умов для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні.

В Україні на сьогодні підприємницький сектор вкрай вузький, нечисельний і до того ж перебуває на периферії економічного життя. Це пов'язано з тим, що він роз-

глядається владою як місце дрібної базарної торгівлі та суміжних із нею галузей (постачання, транспорту, фінансового обслуговування). На цьому побудована вся система фінансово-правових відносин влади з підприємництвом.

В нашій державі спостерігається вороже ставлення до приватного підприємництва – незалежного, інноваційного, творчого. У суспільній думці сформовано образ нахабного бізнесмена-шахрая.

На жаль, в Україні немає широких можливостей навчатись підприємництву. Прикладні профільні учбові заклади дають технологічні знання й представляють організацію господарських відносин підприємств галузі (промисловості, будівництва, транспорту, торгівлі, туризму, ресторанного і готельного бізнесу, різновидів дизайну тощо), але не ознайомлюють з навичками і зразками підприємництва у відповідних секторах. Не заохочуються також індивідуальні підходи і нетрадиційні рішення. Тому, молоді випускники шукають місце роботи лише у діючих організаціях (та часто не знаходять його). Вони навіть і на думці не мають започаткувати власну справу.

Значні проблеми у підприємців виникають з отриманням достатніх фінансових засобів для розвитку виробництва. Держава їм не надає допомоги, навіть у науково-технічних і соціально важливих справах. А натомість створює податкові пастки для арештів і конфіскацій доходів і майна. Окрім того, надзвичайно високі процентні ставки протягом усіх часів незалежності України роблять недоступними банківські кредити. Їхні обсяги не дозволяють задовольнити й десяту частину потреби у національній економіці. Щорічне зростання кредитних ресурсів в останні роки становить лише 60-70 млрд грн, або менш ніж 5% ВВП. Але ці кошти незалежні підприємці майже не отримують. Їх розподіляють між собою наближені до влади або хто володіє фінансовими установами і не є підприємцем за визначенням. За недоступності ресурсів втрачається сенс шукати інновації, зокрема, виробляти нові товарні цінності та необхідне устаткування. Саме тому вітчизняних інноваційних благ не помітно.

Нещодавно Верховна Рада України прийняла Закон «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні». Закон, за задумом його авторів та загалом парламентарів, покликаний збільшити частку малого та середнього бізнесу в економіці країни. Відповідно до закону, метою державної політики в сфері розвитку малого та середнього підприємництва є «створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого та середнього підприємництва, забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян». Однак даний нормативно-правовий акт затверджує основи політики підтримки підприємництва, але як це працюватиме, залежить безпосередньо від того, чи будуть у влади наміри насправді розвивати підприємництво. Це закон, радше, декларує політику намірів. Очікувати якихось конкретних наслідків не доводиться. Норм прямої дії цей закон взагалі не має. Для ефективної реалізації положень закону його необхідно було б доповнити статтями, які передбачають механізм реалізації норм, що містяться в ньому. Наприклад, говорячи про компенсацію підприємцям відсоткової ставки за кредитами, необхідно визначити, за яких умов можна отримати таку компенсацію, які документи і куди для цього потрібно надати.

Надзвичайно гострими залишаються проблеми малого підприємництва пов'язані з податковою системою. Українська податкова будь-якого бізнесмена трактує як потенційного злочинця, тобто, спочатку треба довести, що нічого не приховав і не вкрав. З держорганами краще не судитися, оскільки це може скінчитися неприємностями. І це лише приклади, які можна множити. Загалом можна виділити такі недоліки податкової системи України, як:

- надто складне і суперечливе Податкове законодавство;
- практика адміністрування податків не відповідає європейським стандартам;

- податкове навантаження в Україні надто велике як для країни, що розвивається (або країни постсоціалістичного простору);
- заплутаність і суперечливість податкової системи забезпечує стабільність корупційних схем і тіньової економіки;
- податкова система України негативно впливає на інвестиційну привабливість країни в цілому і її окремих регіонів.

Поспішне прийняття та впровадження Податкового кодексу, значне збільшення розмірів податків і місцевих зборів платникам єдиного податку здійснює негативний відбиток на ведення бізнесу. Так у рейтингу Ведення Бізнесу Всесвітнього Банку за третьюю з кінця за системою податкового регулювання.

З усього вищесказаного можна стверджувати, що в умовах україн недосконалого податкового законодавства, фіскального, корупційного й морального тиску, рейдерства та інших дій, пов'язаних з переділом власності, що завдають шкоди малим підприємцям, тощо – ніяка державна підтримка малому бізнесу в Україні не допоможе (табл.1). Навіть якщо на відповідні програми, затверджені Кабміном, знайдуться бюджетні кошти.

Таблиця 1

Позиціонування країн у загальному рейтингу легкості ведення бізнесу*

Країна	2009	2010	2011
Сингапур	1	1	1
Гонконг	2	2	2
Нова Зеландія	3	3	3
Велика Британія	6	5	4
США	4	4	5
...			
Грузія	16	11	12
...			
Словаччина	35	42	41
...			
Азербайджан	38	38	54
...			
Казахстан	64	63	59
...			
Україна	145	142	145

*За даними Heritage Foundation 2012

Для успішного функціонування і розвитку підприємництва необхідно сформува-ти ряд економічних передумов на загальнонаціональному рівні.

Так, основою підприємницької економіки є наявність конкурентного середовища та вільного ринку. Підприємець має працювати на прибуток, що утворюється в результаті пошуку нових комбінацій та вдосконалення бізнесу. Якщо ж він є моно-польним постачальником особливого товару на певному ринку, то він об'єктивно може встановлювати значно вищу ціну порівняно з наявним на товари тієї самої групи, що є на ринку.

Ця ціна відповідатиме реальній вартості, яка включатиме підприємницький при-буток як плату за інновацію. Проте в умовах ринково-конкурентної економіки інно-ваційна монополія не існуватиме довго. Інші виробники також прагнутимуть інно-ваційних прибутків і намагатимуться якомога швидше освоїти випуск унікального то-вару. Збільшення пропозиції останнього задовольнить ажіотажний попит – моно-польно висока ціна знизиться. У такий спосіб ціна починає відповідати витратам

компаній. Отже, конкуренція знищує інноваційний надприбуток, і це – позитивне явище. Перший постачальник-монополіст змушений після цього шукати нові види продукції, якими можна буде зацікавити ринок. Тобто без конкуренції підприємницька функція не виконуватиметься, а монопольний постачальник певного блага задовольнятиметься сталими монопольними надприбутками і замість творчого підходу до бізнесу зловживатиме своїм становищем.

Без участі держави у підтримці конкуренції та подоланні монополізму сама по собі підприємницька активність може не давати позитивних суспільних результатів, а навпаки вироджуватися в економічно неприйнятні бізнес-структури і ринкові деформації.

Наступною важливою передумовою є те, що ціни на продукцію підприємств мають встановлюватися не окремо для кожного з них, а як результат взаємодії на ринку всіх продавців і покупців певного товару, що і формує середню ціну. Остання відповідає середнім витратам на підприємствах галузі та відрізняється від них залежно від перевищення або нестачі пропозиції товару щодо наявного попиту. Це метод ринкового, а не адміністративного ціноутворення. У цьому випадку ціна є зовнішнім чинником для конкретного підприємства, вона є спільною величиною для всіх і не залежить від витрат окремого випадку.

Також держава повинна створювати умови для існування підприємництва як особливого виду людської діяльності, який об'єднує складові виробництва для випуску і продажу певного товару та забезпечує функціонування утвореної при цьому фірми. Від об'єднання компонентів виробництва та способу, завдяки якому воно відбувається, вибору обладнання, добору працівників і технологій, які застосовуються, залежить успішність задуму. Особливістю підприємництва є також постійний пошук нових варіантів бізнесу, технологій, іншого (кращого) застосування старого обладнання, приміщень, земельних ділянок, згорання старих збиткових підприємств і створення нових за видами продукції, галузевою належністю, способом виробництва. Усі ці варіанти змін належать до певних інновацій. Справжній підприємець живе інноваціями, завдяки яким, бізнес пропонує ринку товари, вартість яких значно перевищує вартість аналогів інших постачальників і які забезпечують власнику тимчасові підприємницькі надприбутки.

Важливо відзначити, що підприємець здебільшого не є кредитором, інвестором, фінансовим партнером бізнесу. Той, хто має за мету накопичення і заощадження, отримання процентів на капітал, вдале тимчасове розміщення грошей задля їхнього примноження не стає підприємцем, він фінансист. Завдання фінансиста-інвестора – зменшити ризики розміщення капіталу, якщо це можливо, диверсифікувати вкладення, вчасно ліквідувати невдалі інвестиції та перемістити їх у інші об'єкти. Власника заощаджень цікавить насамперед вкладення грошей у майнові активи, цінні папери, земельні ділянки тощо, які забезпечать найвищий відсоток, дивіденд, ренту. Малий бізнес не зможе розвиватися, бути успішним, якщо в економіці не створені сприятливі умови для легкого доступу суб'єктів господарювання до кредитно-інвестиційних ринкових ресурсів. Тому, особливо гостро постають питання отримання коштів для розвитку підприємництва і часто важко їх вирішити без державного сприяння у фінансуванні підприємництва.

Важливо також виробити у суспільстві толерантне і шанобливе ставлення до людей справи, як на побутовому, так і на державному рівнях. З цього починається й ментальне та фізичне ставлення урядовців, податківців, міліціонерів до бізнесменів як соціальної групи та до підприємницьких витрат і прибутків (а іноді й надприбутків). Соціальне сприйняття й терпимість мають ґрунтуватися на розумінні трудового походження підприємницького прибутку. Поряд із цим монополістичні надприбутки та політико-корупційна рента, які своїми діями створюють певні бізнесмени, мають

стати об'єктом соціальної обструкції та каральних переслідувань державними, правоохоронними та судовими органами. Тобто важливо відокремити суспільно корисні та потрібні види прибутків (як підприємницький, інноваційний) від шкідливих і незаконних – монополістичних, корупційних, фінансово махінаційних тощо – і стимулювати підприємства до отримання перших їх видів.

Для організації спільних дій регуляторних органів влади із забезпечення сприятливих умов розвитку малого підприємництва необхідно вдосконалення середовища малого підприємництва. Основною передумовою для цього має стати створення стабільного економічного середовища і подолання корупції в Україні, шляхом реалізації системи регуляторних актів, які націлені на створення умов для запобігання надмірного і незаконного регулювання підприємницької діяльності, встановлення суворой персональної відповідальності конкретних посадових осіб за порушення правових норм, розвиток самоврядування, зростання активності об'єднань суб'єктів малого підприємництва.

1. Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні” // <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва // <http://ukrstat.org/uk>.

SMALL BUSINESS IN UKRAINE: THE STATE SUPPORT OR OPPOSITION

O. Chervona

Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska st., 1, UA-79000, Lviv, Ukraine

This article is devoted the analysis of environment of functioning of small business in Ukraine. It is certain basic negative factors influence on small business. The row of measures is offered on creation of basic pre-conditions for successful development of business in Ukraine.

Keywords: small business, assistance development of small business, business environment.

МАЛОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В УКРАИНЕ: ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА ИЛИ ПРОТИВОСТОЯНИЕ

О. Червона

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
79000, м. Львов, ул. Университетская, 1*

Данная статья посвящена анализу среды функционирования малого предпринимательства в Украине. Определено основные негативные факторы влияния на малый бизнес. Предложено ряд мероприятий по созданию основных предпосылок для успешного развития предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: малое предпринимательство, содействие развитию малого бизнеса, предпринимательская среда.